

Józef Wiesław Rosłon

"Die Kraft der Wurzel. Judentum -
Jesus - Kirche", Franz Mussner,
Freiburg-Basel-Wien 1987 : [recenzja]

Collectanea Theologica 58/4, 174-177

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Boga doraźny ratunek, ale zasadniczy plan zbawczy kontynuował się w oparciu o Izraela. Egipcjanie czy Niniwici byli i tak na razie „spisani na straty”. Na s. 212 autor pisze, że ruch w obronie pokoju prawdziwie chrześcijański byłby wtedy dopiero, gdyby co do ludzkich sił zaprowadzenia pokoju był bardziej pesymistyczny, niż wszystkie inne ruchy pokojowe na świecie, ponieważ absolutnie pesymistyczny i gdyby pokoju oczekiwał jedynie od przyobiecane go i już działającego się cudu. A co do *Pax Christi* noszącego nazwę od Kol 3, 15, to w pełnym znaczeniu nadałby ten tytuł „pokój mesjański” chrześcijańskiemu ruchowi pokoju w takim sensie: pokój świata na drodze przez Boga działanego cudu, że w dziejach dalej żyje Chrystus jako Kościół w postaci społeczności wyzbytej przemocy i tym różniąc się od innych dotychczasowych społeczeństw sprowadzającej znowu świat na właściwe tory. Cud ten jest możliwy dla wiary. Ostatni rozdział — *Księgozbiór i zarazem księga. Jedność Biblii a nowe niemieckie przekłady* — zawiera cenne uwagi, które można zastosować z powodzeniem i do naszych przekładów biblijnych, *mutatis mutandis*.

W sumie książka jest nie tylko do czytania, ale do przemyślenia. Sam ją z zainteresowaniem dwukrotnie przeczytałem, odkrywając coraz nowe myśli. Z drugiej strony, jeśli ktoś pewne tematy już miał okazję spotkać w innych publikacjach, może doznać rozczarowania, że uczony mąż się tu powtarza. Nie wszystkie powtórki są dosłowne. Niektóre tematy skrócone, inne podane szerzej lub w nowszym ujęciu, więc i tak warto przeczytać. Podobać się mogą śmiałe syntetyczne ujęcia, np. w związku ze społecznym wymiarem terminu „królestwo Boże” czy z rozważaniami o grzechu pierwotnym na tle „grzechu świata” i „przemocy” jako elementu składowego społeczeństwa ludzkiego, jakby „złych struktur” przeciwstawiających się „źródłom łaski”.

o. Józef Wiesław Roston OFMConv., Warszawa

Franz MUSSNER, *Die Kraft der Wurzel. Judentum — Jesus — Kirche*, Freiburg-Basel-Wien 1987, Verlag Herder, s. 192.

W przedmowie autor szkicuje drogę, jaka doprowadziła go do niniejszej książki. Odnajduje na niej trzy węzłowe etapy uwieńczone trzema publikacjami. Rozpoczęło się od komentarza do Listu św. Jakuba (*Der Jakobusbrief*, Freiburg-Basel-Wien 1963, wyd. 4 w 1981). Tu uświadomił sobie słuszność wypowiedzi Piusa XII, którą zresztą wziął za motto: „My, chrześcijanie, jesteśmy również żydami” — poznał, jak bardzo Jezus był żydem, a Jakub także Jego „duchowym” bratem, jak wielkie dziedzictwo duchowe Izraela spłynęło w chrześcijaństwo i odbija się to nawet w tym „spełnianiu” woli Bożej, które głosił Jezus, a do którego napomina Jakub. Następny etap drogi to komentarz do Listu do Galatów (*Der Galaterbrief*, Freiburg-Basel-Wien 1974, wyd. 4 w 1981), kiedy to autor skonfrontował poglądy z żydowską drogą zbawienia „przez uczynki Prawa”, podejmując stary temat „Prawa i Ewangelii”. Z konieczności musiał porównać „naukę o zbawieniu” z Listu Jakuba. Przy tym komentarzu rozmowa z żydochrześcijanami doprowadziła do intensywnej rozmowy z samymi żydami. Trzeci etap zatem prowadzi przez „Traktat o Żydach” (*Traktat über die Juden*, München 1979), przetłumaczony na pięć światowego zasięgu języków. Impulsem do jego powstania był zarówno dekret *Nostra aetate* (nr 4), jak i fakt tzw. *Holocaust* wymagającego „teologii poświeceniowej”, co też podjęli E. Kogon i in. (*Gott nach Auschwitz. Dimensionen des Massenmords am jüdischen Volk*, Freiburg-Basel-Wien 1986, wyd. 4) i J. Kohn (*Haschoah. Christlich-jüdische Verständigung nach Auschwitz*, München-Mainz 1986).

W omawianej tu książce F. Mussner podejmuje tematykę poruszaną w wymienionych pozycjach i prowadzi ją dalej wokół trzech hasel jakby stanowiących oś: żydostwo — Jezus — Kościół. W ostatnich latach szczególnie

interesował się tajemnicą Jezusa z Nazaretu w świetle pytań: Dlaczego przez swych żydowskich współwyznawców sobie współczesnych nie został uznany za tego, za kogo Go głoszą i czczą chrześcijanie? Z drugiej zaś strony dlaczego my chrześcijanie w ukrzyżowanym Żydzie i rzemieślniku Jezusie z wioski Nazaret w Galilei czcimy Mesjasza, a nawet Syna Bożego? Wiele poruszanych kwestii ma pobudzić zainteresowanie czytelnika i dać impuls do dalszego własnego myślenia, stąd autor nie przeciąża literaturą, chce, by książka pozostała „poczytna”. Niemniej na dwóch stronach *Dodatku* umieścił wykaz swych licznych publikacji na temat Kościoła i judaizmu oraz wskazał na najnowsze pozycje (w wyborze) do dialogu chrześcijańsko-żydowskiego.

Sobór Watykański II w swym oświadczeniu o stosunku Kościoła do narodu żydowskiego posłużył się słowami Apostoła Pawła o korzeniu, który dźwiga drzewo i jego gałęzie. Korzeń swoje dopełnienie ma w koronie drzewa, ale korona żyje z siły życiowej korzenia. Ten obraz ma uzmysławiać ścisły historiozbowczy związek starotestamentowego Ludu Bożego z nowotestamentowym. Autor użył tego obrazu w tytule, a omawia szerzej w związku z eklezjologią Listu do Rzymian pod hasłem *Kościół*. Te wnikliwe rozważania o starotestamentowych („żydowskich”) korzeniach chrystologii i eklezjologii z pewnością przydadzą się tak do lepszego wzajemnego zrozumienia żydów i chrześcijan, jak w katechezie i głoszeniu nauki katolickiej według wymogów współczesnych.

Przypomnieć można, że sam autor, ur. w 1916 r., jest emerytowanym profesorem teologii biblijnej wydziału teologicznego w Ratybonie, znanym w świecie naukowym specjalistą od Nowego Testamentu, koryfeuszem dialogu chrześcijańsko-żydowskiego, doradcą ekumenicznej komisji konferencji biskupów niemieckich, konsultorem w rzymskim Sekretariacie do Spraw Jedności Chrześcijan. Posiada otrzymane w 1985 r. odznaczenie Bubera i Rosenszweiga.

Trzy wymienione uprzednio tematyczne hasła *Judentum*, *Jesus* i *Kirche* można traktować jako tytuły poszczególnych części książki. Rozdziały nie są formalnie zaznaczone, lecz tytuły poszczególnych zagadnień. Niektóre z nich były już poprzednio publikowane jako odczyty.

W części dotyczącej judaizmu poruszył autor pięć głównych tematów, mianowicie: życie Torą w rozumieniu żydowskim, gdzie jest mowa o pojmowaniu Tory przez Izraela w Starym Przymierzu, we wczesnych czasach żydowskich, w ujęciu faryzeuszów, chrześcijańskie uprzedzenie co do Tory oraz publikacja E. P. Sandersa (*Paulus und das palästinische Judentum. Ein Vergleich zweier Religionsstrukturen*), w której określa strukturę religii żydowskiej jako *Bundesnomismus* (nomizm przymierza) i wskazuje na rolę łaski Bożej także w tej strukturze. Drugi temat to Prawo, Abraham, Izrael według Listu do Galatów i do Rzymian z odnośnymi trzema punktami. Trzeci poświęcony jest „zatwardziałości” i ratowaniu Izraela według Rz 9—11. Omawia się tu, na jakiej tradycji tekstu oparł się Paweł w cytowaniu psalmów w Rz 9—11, sposób interpretowania cytatów przez Pawła w tych rozdziałach, zgodnie z tokiem myślenia, ukazana jest tzw. semantyczna oś w oparciu o „zatwardzić” (*sklerynein*) — „ulitować się” (*eleein*) odnośnie do działającego Boga, myśl zasadnicza — ocalenie całego Izraela. Czwarty z kolei główny temat dotyczy „rehabilitacji” na przykładzie egzegezy Listu do Galatów. Poszczególne punkty postawione w formie pytań: Przeciwno komu rozwinął Paweł swoją naukę o usprawiedliwieniu? Czy żydowskie zachowanie Tory opiera się na zasadzie odpłaty (*Leistungsprinzip*)? Żydzi nie wypełniają Tory tylko dla „zasługi” i nie są większymi „zbieraczami zasług” niż chrześcijanie. Do kogo należy Abraham? Paweł nie wyklucza ani w Ga ani w Rz żydów od błogosławieństw potomstwa Abrahama. Antyżydowska egzegeza Ga 4, 21—31 jest niesłuszna — dyskusja jest wciąż z chrześcijanami, nie z Żydami. Kto jest przeklęty od Boga w oparciu o Pa 3, 10? Autor

odnosi to do wszystkich ludzi, żydów i pogan. „Cały Izrael będzie ocalony (Rz 11, 26) — informacja doniosła także dla uczestniczącego w mocy tych samych korzeni Kościoła. Ostatni temat części pierwszej brzmi: *Modlitwa, mówienie i myślenie w „żydowskich kategoriach”*. Tu zwraca się uwagę, jak bardzo judaizm wpłynął poprzez chrześcijaństwo na rozwój języka, jak głęboko zakorzenione są w judaizmie sposoby wyrażania się zarówno Jezusa, jak i Pawła, eklezjologia mogłaby do *notae Ecclesiae* dodać „współuczestnictwo w korzeniach” żydowskich, bo operuje się w teologii kategoriami żydowskimi.

W części drugiej — *Jezus* — mieści się aż siedem tematów związanych z Jezusem z Nazaretu jako „żydowskim” Mesjaszem i z chrystologią, mianowicie o obdarzeniu Mesjasza Duchem Bożym, o Mesjaszu jako nauczycielu mądrości, cierpiącym proroku i sprawiedliwym oraz uwiarygodnieniu przez Boga — to wszystko odnośnie do Mesjasza Jezusa stanowi pierwszy temat. Drugi brzmi: *Dlaczego Mesjasz Jezus musiał być Żydem?* Wskazuje tu autor na Rz 15, 7—12; Ga 3, 16; 4, 4. 5; Łk 1, 54 n.; J 4, 22. Następnie przychodzi temat „czystego” i „nieczystego” w rozumieniu żydowskim, a w ujęciu Jezusa i Kościoła. Z kolei istotny problem Jezusowej świadomości i roszczenia mesjańskiego rozważany w oparciu o materiał tekstowy. Tu sprawa konfliktu z otoczeniem i „zagadkowości” Jezusa dla najbliższych. Następne zagadnienie dotyczy procesu Jezusa przedstawionego jako konfrontacja dwóch przekonañ wiary — proces „religijny” przed Radą i „polityczny” przed Piłatem. Autor zastanawia się nad tym, co „nieżydowskie” u Jezusa i powstaniem chrystologii oraz rozdzielaniem się religii. W siódmym zagadnieniu wykazuje w oparciu o Nowy Testament, co nowego wniósł ze sobą Jezus z Nazaretu i co jeszcze jest oczekiwane.

W ostatniej części — *Kościół* — występują cztery tematy: „*Współudział w korzeniu*” w związku z eklezjologią przedstawioną w Rz 11,11—24 (*synkoinōnōs* i tego konsekwencje); *Kto jest „całym potomstwem” w Rz 4,16?* Paweł nie kwestionuje tutaj absolutnie prerogatyw żydów, a chodzi mu o chrześcijan pochodzących z żydostwa („z Prawa”) i z poganstwa („z wiary”). Nie „nostryfikuje” Abrahama do chrześcijaństwa, lecz chrześcijan z pogan „nostryfikuje” jako synów Abrahama. Z kolei rozpatruje Nowy Testament jako dokument świadczący o procesie odrywania się Kościoła od Izraela — omawia przyczyny i na poszczególnych pismach nowotestamentowych wskazuje, jak się dokonał ten proces wzajemnego rozejścia się. Ostatni temat, który zachował jeszcze styl odczytu, mimo dodanych przypisów, dotyczy trzech różnych poglądów na wolność: *Wolność według Hegla, Marksa i Pawła*. Apostoła Pawła można tutaj było włączyć, bowiem pojmuje on wg Ga 5,1 „odkupienie” także jako wyswobodzenie człowieka ku wolności: „Chrystus nas wyswobodził po to, żebyśmy byli rzeczywiście wolni — jak to z pewną parafrazą oddał bp K. Romaniuk w swym przekładzie (po niemiecku brzmi to: *Christus hat uns zur Freiheit befreit*).

Książka napisana bardzo jasno. Wydaje się, że nie zawiera jakichś rewelacji, a jednak można w niej znaleźć interesujące wyniki przemyśleń człowieka, który pasjonuje się od lat tymi zagadnieniami i potrafi na nie spojrzeć jakoś inaczej, od innej strony, bardziej zaskakująco i na szerszej płaszczyźnie. Cenne są rozważania natury semantycznej, materiał zebrany ze źródeł żydowskich i porównany z interpretacją dotychczasową chrześcijańską, skłaniający do podjęcia rewizji wielu pojęć i poglądów, które bazowały na niedoskonałej znajomości rzeczy lub na wytworzonych w ciągu wieków schematach odbiegających od pierwotnej autentycznej egzegezy także chrześcijańskiej. Niekiedy gdzieś u podstaw tkwi nawet uprzedzenie, które przez wieki nie pozwalało spojrzeć na fakty i teksty spokojnie i rzeczowo. Autor stara się powracać do korzeni, do wspólnych źródeł i tak dawać świadectwo prawdzie, a jednocześnie oczyszczać pole do właściwego rzeczowego i szczerego dialogu

chrześcijańsko-żydowskiego. Uderza zdanie, którym zakończył rozdział *Dlaczego Mesjasz Jezus musiał być Żydem?* Píše: „Chrześcijanin może skierować do Żydów pytanie: Czy Izrael kiedyś wyda na świat kogoś lepszego niż Jezus z Nazaretu?”

o. Józef Wiesław Roston OFMConv., Warszawa

Heinz FELTES, *Die Gattung des Habakukkommentars von Qumran (1 QpHab). Eine Studie zum frühen jüdischen Midrasch*, Würzburg 1986, Echter Verlag, s. 355 (*Forschung zur Bibel*, t. 58).

Dysertacja pisana pod kierunkiem prof. dra Lothara Rupperta, została przyjęta w lecie 1984 r. na Uniwersytecie (Ruhr-Universität) w Bochum i z pewnymi formalnymi tylko zmianami wydrukowana w serii naukowej *Forschung zur Bibel*, wydawanej przez Rudolfa Schnackenburga i Josefa Schreinerera w ramach Echter Verlag i Katholisches Bibelwerk. Autor, jak wynika z przedmowy, był asystentem w Osnabrück u prof. dra A. Schmitta, w Uniwersytecie Alberta-Ludwika we Fryburgu Badeńskim oraz uczęszczał na seminaria judaistyczne u prof. dra K. H. Rengstorfa w Monasterze. Można zatem powiedzieć, że wyszedł z dobrej szkoły. Praca jego też jest znaczącym wkładem monograficznym do wczesnej literatury pozabiblijnej qumrańskiej. Podział dzieła jest możliwie najprostszy, bo na wstęp, główną część i wynik (*Schluss*). Na początku krótka przedmowa, spis treści i wykaz skrótów. Na końcu wykaz literatury podzielony na: 1. *Materiały pomocnicze*; 2. *Źródłowe teksty pozaqumrańskie*; 3. *Wydania tekstu do 1QpHab i innych (qumrańskich) pism*; 4. *Dzieła natury ogólnej, komentarze, zbiory artykułów*; 5. *Czasopisma, księgi okolicznościowe, wydania zbiorowe, artykuły*; 6. *Monografie*. Wykaz obejmuje s. 333—355, w większości pozycje z lat 60-tych i końca 70-tych, ale trafiają się i z początkiem 80-tych. W tekście pracy nie wyróżnia się rozdziałów inaczej jak systemem numerycznym. Orientację w wynikach daje zawsze przed przejściem do następnej głównej cyfry, a zatem i następnego tematu (rozdziału) *Zusammenfassung* — zestawienie wyników, streszczenie.

Celem dysertacji jest przedstawienie od dawna trwającej obszernej dyskusji i pokuszenie się o monograficzne rozstrzygnięcie zagadnienia, do jakiego rodzaju literackiego i do jakiego gatunku, czyli typu tekstu należy tzw. *Peszer Habakuk* z 1 groty w Qumran (1QpHab), a przy tym i inne pisma z Qumran określane jako *peszarim*. W tym celu najpierw kieruje swoją uwagę na strukturę literacką jako najważniejsze kryterium przyporządkowania do rodzaju literackiego *peszarim* będących utworami o różnej treści. Podstawową strukturę stanowi w 1QpHab i innych qumrańskich *peszerach* cytaty biblijny i jego wykład. Jest to pismo typu komentarza. Badanie struktury musi iść przed samą treścią, bo ona daje te ramy, w które ujęta jest konkretna treść jakiegos „gatunku” literackiego. Następnym krokiem to obejmujące zarówno elementy strukturalne, jak i treściowe, przesłanki i metody wykładu. Przez pierwsze rozumie się przesłanki teologiczne autorów *peszeru*, przez drugie — ich konkretne sposoby działania. To są motory kierujące komentatorem, które trzeba najpierw poznać metodycznie, by zrozumieć treść jego komentarza. Zwłaszcza chodzi o pojęcie „aktualizacji” i stosowanie zasad eschatologiczno-hermeneutycznych do tekstu biblijnego. Dopiero w ostatnim rozdziale autor wykazać się będzie starał, jak bardzo współzależny jest struktura i treść przy określeniu gatunku omawianego komentarza do Habakuka. Dokonując we wstępie przeglądu dotychczasowych badań, autor stwierdza istnienie wielu wydań naukowych tekstu, dwóch całościowych opracowań (K. Elliger z 1953 r. i J. G. Harris z 1966 r.) oraz mnóstwa częściowych badań. Autorzy całościowych opracowań są zgodni co do tego, że w komentarzu zastosowana została podwójna zasada hermeneutyczna: 1. Prze-